

Наукові дослідження як основа оцінки та управління фітоінвазіями в Україні

ЛЮДМИЛА ЗАВ'ЯЛОВА

МИРОСЛАВ ШЕВЕРА

ОКСАНА КУЧЕР

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

EU4Green Recovery East webinar on Invasive Alien Species
(Regulation 1143/2014)
April 8th – April 9th 2026

Вступ

На сьогодні встановлено понад 37 тис. видів чужорідних організмів, що були переміщені або інтродуковані між усіма регіонами та біомами Землі, де нові види зараз реєструють з безпрецедентною швидкістю – близько 200 щорічно.

Для понад 3,5 тис. таксонів наявні дослідження з доказами їхнього негативного впливу, на підставі чого їх класифікують як інвазійні чужорідні види.

Частка інвазійних серед чужорідних видів варіює залежно від таксономічних груп організмів: від 6 % серед рослин до 22 % серед безхребетних.

Найбільший негативний вплив виявлено в наземних екосистемах, зокрема в помірних і бореальних лісах та лісистих місцевостях (включно із землями сільськогосподарського призначення), близько чверті – у водних екосистемах.

IPBES (2023). Summary for Policymakers of the Thematic Assessment Report on Invasive Alien Species and their Control of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Roy, H. E., Pauchard, A., Stoett, P., Renard Truong, T., Bacher, S., Galil, B. S., Hulme, P. E., Ikeda, T., Sankaran, K. V., McGeoch, M. A., Meyerson, L. A., Nuñez, M. A., Ordonez, A., Rahlao, S. J., Schwindt, E., Seebens, H., Sheppard, A. W., and Vandvik, V. (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7430692>

Вступ

- Глобалізація відносин в сучасному світі сприяє міграції живих організмів за межі первинного ареалу. Масштаби переселення рослин суттєво зростають, що активізує “насичення” регіональних флор чужорідними видами.
- Це ставить під загрозу збереження і збалансоване використання ресурсів біологічного різноманіття на усіх рівнях від локального до світового, а також виконання Україною засадничих положень підписаних конвенцій та угод, ухвалених стратегій.
- Своєчасне виявлення, запобігання проникненню, поширенню, впливу видів чужорідних рослин є одними з надважливих завдань, вирішення якого сприятиме невиснажливому використанню рослинних ресурсів і сталому розвитку.

Наукова основа

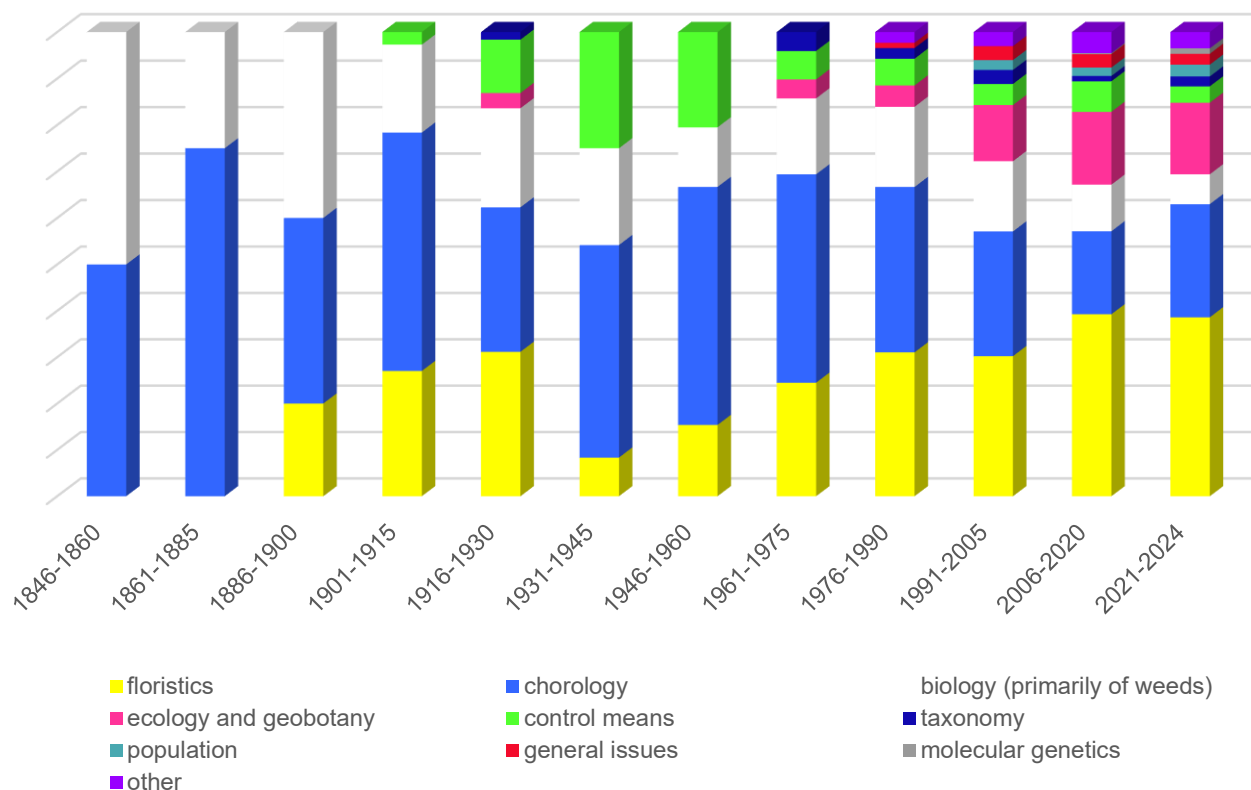
Пріоритетним завданням для вирішення цієї проблеми та запобігання її виникненню є проведення комплексних наукових досліджень, постійного моніторингу та інвентаризації чужорідних видів, результати яких для розроблення національного законодавства та приведення його у відповідність із законодавством Європейського союзу і створюють підґрунтя та інструменти:

узагальнені підходи, критерії, термінологія, методичні рекомендації, порядок оцінки, переліки інвазійних чужорідних видів, заходи контролю та запобігання поширенню тощо

В Україні

Вивчення адвентивних рослин: від фрагментарних даних про окремі види в регіональних флорах до спеціальних досліджень і суттєвого розширення спектру дослідницьких напрямів

Чисельність публікацій за різними напрямками досліджень

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного

В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін, М.В. Шевра

ФІТОІНВАЗІЇ В УКРАЇНІ
ЯК ЗАГРОЗА БІОРІЗНОМАНІТТЮ:
сучасний стан і
завдання на майбутнє

Київ
2002

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ БІОЛОГІЇ
ІНСТИТУТ БОТАНІКИ ІМ. М.Г. ХОЛОДНОГО
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЕКОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ»
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УТОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

ЧУЖОРІДНІ ВИДИ ФЛОРИ УКРАЇНИ:
РОКИ І АВТОРИ

Бібліографічний покажчик
Випуск 13

Київ – 2026

В Україні

Національна стратегія

2. Рекомендації до Національної стратегії: попередження фітоінвазій та контроль неаборигенних рослин в Україні

Оцінюючи характер поширення адвентивних рослин в Україні як небезпечний для природного розвитку та нормального існування регіональної флори, вважаємо за необхідне радикальну зміну ставлення до проблеми фітоінвазій, що вимагає розглядати її як один із пріоритетних аспектів діяльності природоохоронних організацій. Установи аграрного напрямку досліджень забезпечують моніторинг і контроль адвентивних бур'янів агрокосистем.

Основною метою Національної стратегії є попередження негативного впливу адвентивних рослин на біорізноманіття на різних рівнях (видовому, ценотичному, екосистемному). В сучасних умовах України найбільш доцільною є концепція, в основу якої закладено принцип встановлення різноманітності як самих інвазійних видів та їх реакції на умови довкілля, так і вплив різних компонентів певної екосистеми на стійкість і життєздатність цих видів.

Національна стратегія повинна висвітлити наступні моменти:

I. ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Сучасний стан поширення і впливу адвентивних рослин на флору України можна оцінити як небезпечний.

II. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ КОНЦЕПЦІЇ

а) створити наукову базу (повна інвентаризація адвентивної фракції флори України, підготовка списку адвентивних видів, виділення інвазійних видів, і визначити статус різних їх груп, провести картування локалітетів видів, моніторинг тощо), включити дослідження і моніторинг адвентивних рослин до державних програм з охорони навколишнього середовища і передбачити відповідну економічну базу;

б) виділити пріоритетні напрямки і провести фундаментальні дослідження з систематики, біології, екології та хорології інвазійних видів рослин, динаміки їх популяцій в конкретних екосистемах залежно від дії окремих факторів, оцінити вплив інвазійних видів на найвразливіші аборигенні види та екосистеми;

в) провести облік засміченості природних територій, передусім, природоохоронних;

г) провести оцінку інвазійної спроможності адвентивних видів і скласти на цій основі базу даних;

д) провести економічну оцінку шкодочинності інвазійних видів;

е) встановити контроль за видами з виявленої найбільшою інвазійною спроможністю; із цієї групи виділити модельні види і провести їх моніторинг на популяційному, ценотичному і ландшафтному рівнях;

ж) оскільки в нашій країні у природоохоронній практиці зараз зовсім не враховується вплив видів адвентивних рослин на аборигенні, відсутні належні адміністративно-економічні та законодавчо-правові механізми попередження і контролю поширення цих рослин, необхідно розробити законодавчі акти та дійовий механізм їх реалізації на основі взаємодії державних і громадських організацій.

з) з метою формування нового загального погляду на цю проблему рекомендується розробити науково-методичні основи освітніх програм

III. КОНТРОЛЬ ІНВАЗІЙ

а) розробити організаційно-правові механізми впровадження заходів попередження інвазій;

б) відповідно до основних положень сучасних концепцій і методик контролю запровадити заходи по регулюванню чисельності інвазійних видів в природних екосистемах, котрі забезпечують мінімальний негативний вплив на інші організми і екосистеми в цілому;

в) оптимізувати систему моніторингу карантинних бур'янів шляхом її екологізації.

IV. ВІДНОВЛЕННЯ АБОРИГЕННОЇ ФЛОРИ

а) розробити програми відновлення рослинного покриву на трансформованих територіях;

б) запровадження фітоценотичний спосіб регулювання чисельності інвазійних видів;

в) застосувувати реінтродукцію видів аборигенних рослин на трансформованих ектопах.

V. ОСВІТА

а) розробка та включення базової інформації щодо проблеми фітоінвазій до освітніх програм навчальних закладів;

б) широка популяризація відомостей про фітоінвазії серед населення для належного усвідомлення проблеми;

в) проведення освітніх заходів і екологічних акцій;

VI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

а) обмін інформацією у галузі права, організаційних заходів попередження і контролю інвазійних видів, підготовка європейського списку інвазійних видів рослин;

б) співробітництво у галузі контролю фітоінвазій;

в) участь у міждержавних наукових проєктах.

В Україні

За різними даними фітоінвазії спричиняють від 40 до 100 чужорідних видів флори. Вивчення їх та їхньої ролі у рослинному покриві України має тривалу історію і певні результати

Проаналізовано

- Таксономічний склад
- Поширення
- Особливості біології
- Походження
- Способи занесення
- Ступені натуралізації
- Еколого-ценотичні особливості
- Представленість на території об'єктів ПЗФ України

Встановлено

- Зростання темпів занесення, поширення, ступенів натуралізації
- Розширення діапазону місцезростань видів
- Усі види є стабільним компонентом трав'яних, чагарникових, лісових біотопів
- Найбільш конкурентоспроможні з них домінують у таких біотопах і трансформують їх

Ведення Державного кадастру

Ведення державного кадастру рослинного світу є складником формування єдиної системи відомостей і документів про наявність об'єктів рослинного світу, їхні кількісні та якісні характеристики і економічну оцінку ..., інші дані про природні рослинні ресурси, необхідні для забезпечення їх невиснажливого використання, відтворення та ефективної охорони.

(Постанова КМУ “Про затвердження Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу”, 2006).

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України спільно з Інститутом екології Карпат НАН України у 2018 (номер держреєстрації 0118U006051) і 2019 (номер держреєстрації 0119U002608) роках спільно проводили наукові дослідження з ведення державного кадастру рослинного світу

ЗВІТ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ:

<https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/bioriznomanittya/chervona-knyga-ukrayiny/vedennya-derzhavnogo-kadastru-roslynnogo-svitu-ukrayiny/>

Ведення Державного кадастру 2018

- Проаналізовано стан фітозабруднення екосистем найбільш небезпечними наземними інвазійними видами (трансформерами)
- Проведено огляд та визначено критерії інвазійного статусу для чужорідних видів рослин
- Запропоновано анотований перелік високоактивних інвазійних видів флори України
- Встановлено інвазійні види, найбільш небезпечні для природного фіторізноманіття об'єктів ПЗФ України загальнодержавного значення
- Проведено реконструкцію фітоінвазій на території України в історичному масштабі

Ведення Державного кадастру 2018

Створено карти сучасного поширення найбільш небезпечних наземних інвазійних видів та кадастр їхніх локалітетів

Impatiens glandulifera Royle

Impatiens parviflora DC.

Cenchrus longispinus (Hack.) Fern.

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle

Ulmus pumila L.

Reynoutria japonica Houtt.

Reynoutria ×bohemica Chrtek & Chrtkova

Heracleum mantegazzianum Sommier & Levier

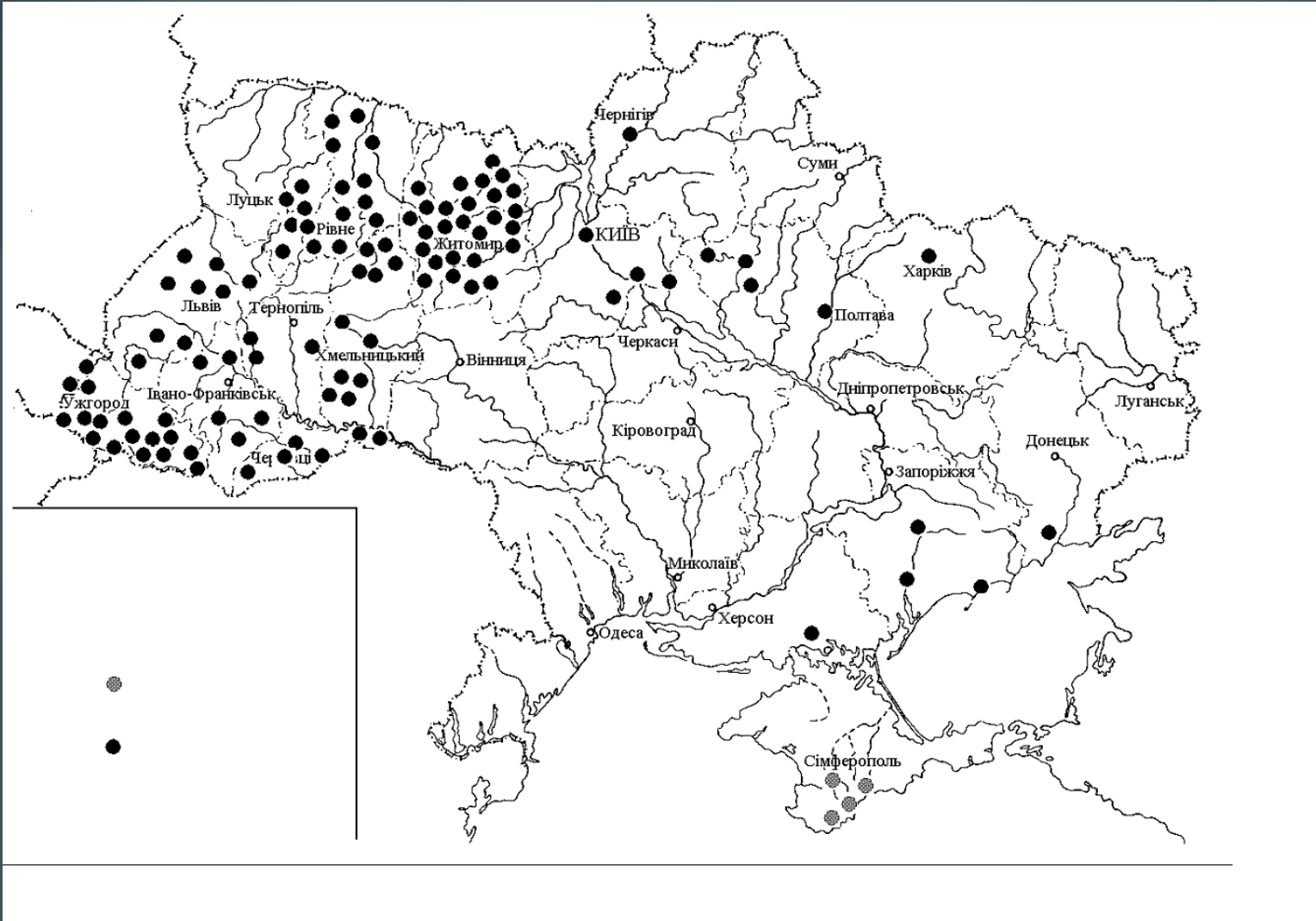
Echinocystis lobata (Michx.) Torr. et A. Gray

Asclepias syriaca L.

Запропоновано рекомендації щодо прогнозування, запобігання, обмеження або стримування фітоінвазій видів

Ведення Державного кадастру 2018

Картосхема поширення *Reynoutria japonica* Houtt. в Україні

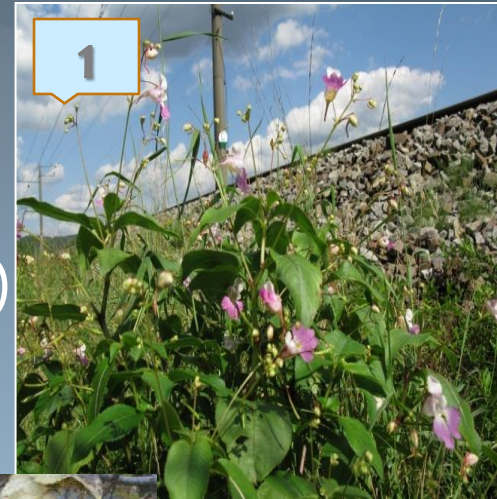

Ведення Державного кадастру 2019

Було проведено облік нововиявлених і обмежено поширених інвазійних та потенційно інвазійних 15 модельних видів флори для внесення до бази даних Державного кадастру рослинного світу

I група: НОВОВІЯВЛЕНІ

1. Розрив-трава Балфура (*Impatiens balfourii*)
2. Пісція водянорізакова (*Pistia stratiotes*)
3. Деревозгубник виткий (*Celastrus orbicularis*)

Ведення Державного кадастру 2019

II група: ОБМЕЖЕНО ПОШИРЕНІ

Сильфій пронизанолистий (*Silphium perfoliatum*)

Мірабіліс нічноцвітний (*Mirabilis nyctaginea*)

Вероніка ниткоподібна (*Veronica filiformis*)

Очиток відхилений (*Petrosedum rupestre*)

Полин затінковий (*Artemisia umbrosa*)

Полин Верлотів (*Artemisia verlotiorum*)

Полин Аржи (*Artemisia argyi*)

III група: ПОТЕНЦІЙНО ІНВАЗІЙНІ

Елодея Наттала (*Elodea nuttallii*)

Ерехтітес нечуйвітровий (*Erechtites hieracifolia*)

Люпин багатолистий (*Lupinus polyphyllus*)

Рудбекія розсічена (*Rudbeckia laciniata*)

Щириця Павелла (*Amaranthus powellii*)

Ведення Державного кадастру 2019

Внесено відомості про досліджені види до усіх інформаційних блоків БД Державного кадастру рослинного світу за її сучасною структурою:

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ – 810 ЗАПИСІВ
(таксономічні, еколого-біоморфологічні, ценотичні, способи та можливості використання сировини в Україні та світі тощо)

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ В УКРАЇНІ – 2 535 ЗАПИСІВ

КАРТИ ПОШИРЕННЯ – 15 КАРТ
(з візуалізацією за хронологією та точною прив'язкою до виявлених місцезростань по всій території України)

Ведення Державного кадастру 2019

Фрагмент БД Державного кадастру: *Erechtites hieracifolia*

Erechtites_hieracifolius_27.10.19 [Режим совместимости] - Microsoft Excel

Главная Вставка Разметка страницы Формулы Данные Рецензирование Вид ABBYY FineReader 12 Acrobat

Calibri 11 Шрифт

Выравнивание

Число

Стили

Ячейки

Редактирование

	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
1	Повна цитата оригінальної етикетки	Акронім або назва гербарію	Адмін. область	Адмін. район	Населений пункт	Географічні координати польові (якщо є) N	Географічні координати польові (якщо є) E	Географічні координати «відновлені» N	Географічні координати «відновлені» E	квартура і часові межі інформації	Часові межі інформації	Експерт				
2	Житомирська обл., Радом KW		Житомирська	Радомисл	с. Березці	50°30'20"	29°19'03"	50°30'20"	29°19'03"		2013	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
3	Житомирська обл., Радом KW		Житомирська	Радомисл	с. Вишевичі	50°37'58"	29°24'04"	50°37'58"	29°24'04"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
4	Житомирська обл., Житом KW		Житомирська	Житомир	с. Довжик	50°18'05"	28°35'05"	50°18'05"	28°35'05"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
5	Житомирська обл., Радом KW		Житомирська	Радомисл	с. Березці	50°30'20"	29°19'03"	50°30'20"	29°19'03"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
6	Житомирська обл., Радом KW		Житомирська	Радомисл	с. Поташня	50°22'35"	29°18'06"	50°22'35"	29°18'06"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
7	Житомирська обл., Радом KW		Житомирська	Радомисл	с. Поташня	50°22'35"	29°18'06"	50°22'35"	29°18'06"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
8	Житомирська обл., Житом KW		Житомирська	Житомир	с. Довжик	50°18'05"	28°35'05"	50°18'05"	28°35'05"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
9	Житомирська обл., Новог KW		Житомирська	Новоград	м. Новоград-И	50°35'00"	27°37'13"	50°35'00"	27°37'13"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
10	Житомирська обл., Радом KW		Житомирська	Радомисл	с. Потіївка	50°37'11"	28°57'52"	50°37'11"	28°57'52"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
11	Житомирська обл., Новог KW		Житомирська	Новоград	с. Пішів	50°36'20"	27°19'01"	50°36'20"	27°19'01"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				
12	Житомирська обл., Житом KW		Житомирська	Житомир	с. Довжик	50°18'05"	28°35'05"	50°18'05"	28°35'05"		2014	Шевера М.В., Протопопова В.В., Зав'ялова Л.В.				

Ведення Державного кадастру 2019

Картосхема поширення *Erechtites hieracifolia* в Україні

Ведення Державного кадастру 2019

ПРОВЕДЕНО АНАЛІЗ СТРУКТУРИ НАЯВНОЇ БАЗИ ДАНИХ ДЕРЖАВНОГО КАДАСТРУ РОСЛИННОГО СВІТУ В ЧАСТИНІ ОБЛІКУ ... ІНВАЗІЙНИХ ВИДІВ РОСЛИН

Структура наявної бази даних загалом може використовуватися і для інвазійних видів, але потребує корегування та доповнень. Так, шари «Угруповання», «Загальне», «Географічне поширення», «Класифікація», «Екологія та ценологія», «Значення» та «Використання» можуть бути використані повністю.

Шар «Сировина» може застосовуватися для окремих інвазійних видів, рослини яких використовуються у господарстві (включені до офіційної фармакопеї або як жиро- та ефіроолійні, технічні тощо).

ЗАПРОПОНОВАНО РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ:

У шар «Таксономія» додати колонки «Синоніміка», «Внутрішньовидові таксони», «Гібриди», «Близькоспоріднені види».

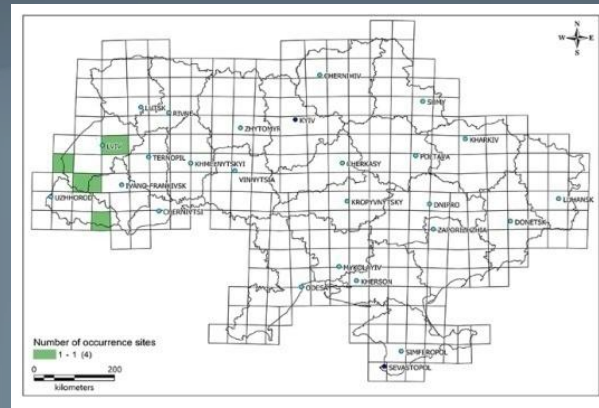
У шар «Географічне поширення» додати колонки «Походження/Первинний або природний ареал» та «Вторинний ареал».

У шарі «Класифікація» вилучити «Входить до Червоної книги» та «Входить до Зеленої книги», додати «Представленість виду в об'єктах природно-заповідного фонду України».

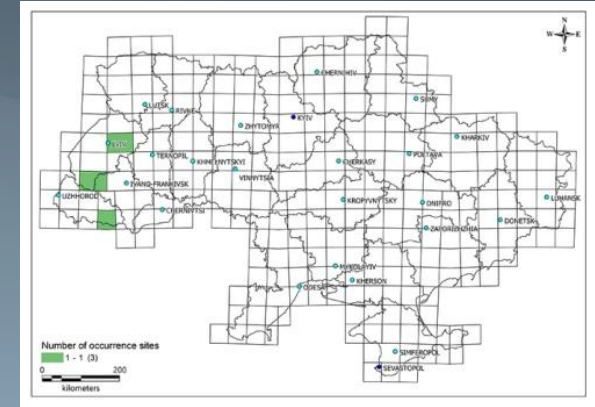
У шар «Значення» додати «Негативний вплив на довкілля, окремі біотопи, ценози або інші види».

Продовження наукових досліджень

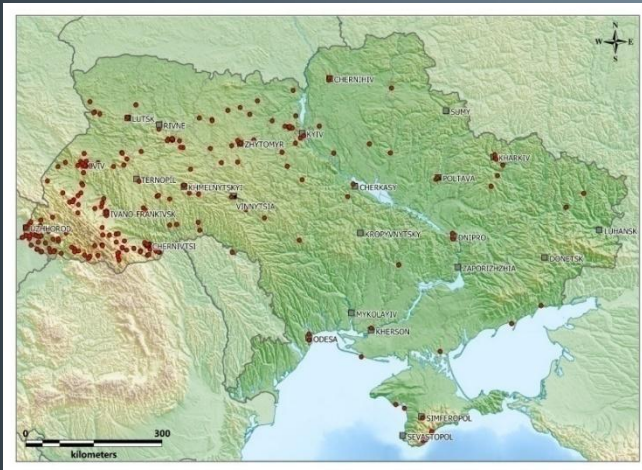
Динаміка поширення *Reynoutria japonica* в Україні

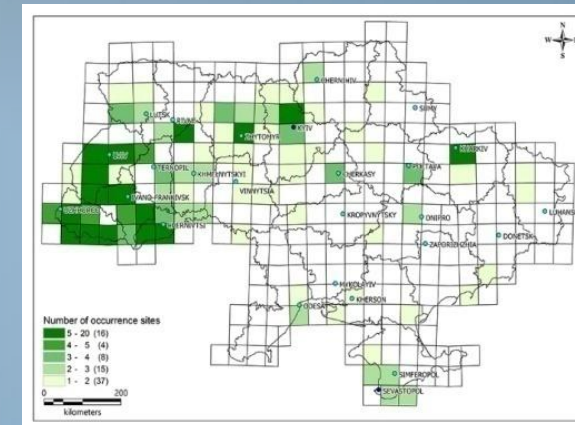
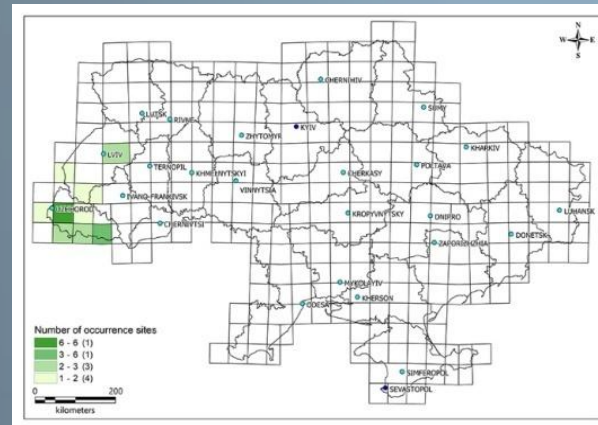
1950

1975

2000

2025

Продовження наукових досліджень

Розроблення процедури для визначення інвазійних і потенційно інвазійних чужорідних видів рослин в Україні на основі стандартизованих критеріїв

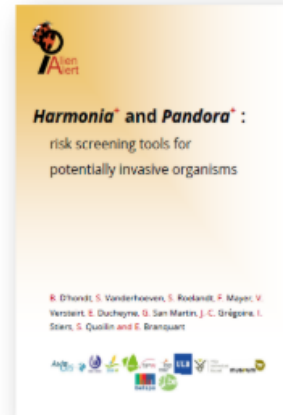
Identify most invasive and potentially invasive plant species for Ukraine on the basis of standardised criteria

criteria

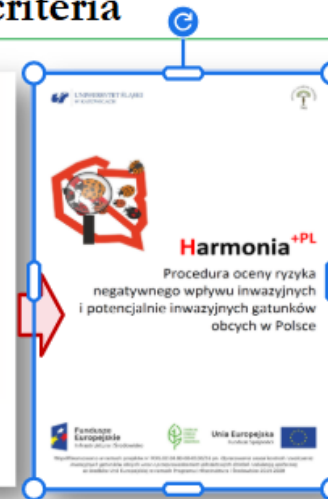
- Defined assessment basis
- Defined impact categories

procedure

- Phased work
- Expert assessment
- Verification / review of ratings

<http://ias.biodiversity.be/>

Harmonia +UA
Procedure for assessing the negative impact of invasive and potentially invasive alien species in Ukraine

ЦИЕЙ

A close-up photograph of a bright yellow flower in full bloom, positioned centrally. The flower has numerous long, pointed petals radiating from a textured, greenish-yellow center. Several green, unopened flower buds are visible on the same stem and on adjacent stems, some showing small, dark, pointed structures. The background is a clear, solid blue sky. The overall scene is brightly lit, suggesting a sunny day.

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ !